

Valtioneuvoston oikeuskansleri

Viite: Lausuntopyyntö 9.11.2004, dnro 1222/1/04

LAUSUNTO: VAALISALAISUUDEN TURVAAMINEN

Pyydettyinä selvityksenä oikeusministeriö kunnioittavasti lausuu seuraavaa:

Vaalilakiin (714/1998) vuonna 2002 tehtyyn muutokseen (L 274/2002, HE 1/2002 vp.) sisältyi muun ohella uudistus (86 §:n 2 momentti), jonka mukaan ennakkoäänestyksen tulos lasketaan kultakin äänestysalueelta erikseen, lukuun ottamatta lain 82 §:ssä tarkoitettuja pieniä äänestysalueita, joissa ennakkoäännet ja vaalipäivän äännet lasketaan vaalisalaisuuden turvaamiseksi yhtenä kokonaisuutena.

Ennen uudistusta ennakkoäännet oli laskettu kunkin kunnan osalta yhtenä kokonaisuutena, mutta vaalipäivän äännet äänestysaluekohtaisesti. Kun ennakkoäänestyksen suosio nousi 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa, vaalipäivän ääniä kertyi yhä vähemmän, mikä joissakin tapauksissa tarkoitti sitä, että vaalisalaisuus alkoi vaarantua vaalipäivän äänestyksessä. Tämä puolestaan johti siihen, että jotkut äänestäjät alkoivat äänestää ennakkoon nimenomaan siitä syystä, että he kykenisivät siten paremmin turvaamaan vaalisalaisuutensa. Ja tämä taas edelleen huononsi tilannetta vaalipäivän äänestyksen osalta. Toisaalta oli myös kiinnitetty huomiota siihen, että vaalien äänestysalueittaiset tulostiedot olisivat tarpeellisia, mutta ne perustui-vat vain vaalipäivän ääniin, jotka olivat yleensä vain noin 60 prosenttia kokonaisäänimäärästä. Uudistuksen syyt olivatkin yhtäältä turvata vaalisalaisuuden säilyminen yhtäläisesti sekä ennakkoäänestyksessä että vaalipäivän äänestyksessä ja toisaalta parantaa vaalien tuloksiin liittyvää tietopalvelua.

Uudistuksessa lähdettiin siis siitä, että jokaisen äänestysalueen osalta tulos-tiedot annetaan koskien sekä ennakkoääniä että vaalipäivän ääniä. Tavan-omaisen äänestysalueen osalta ilmoitetaankin vaalien tulos erikseen ennakkoäänissä ja erikseen vaalipäivän äänissä sekä yhteensä. Pieniä äänestys-alueita varten säädettiin kuitenkin, että jos äänestysalueen ennakkoäänten tai vaalipäivän äänten määrä on alle 50 ääntä, kyseisen äänestysalueen en-

nakkoäännet ja vaalipäivän äännet yhdistetään ja lasketaan yhtenä kokonaisuutena.

Esimerkki: ennakkoääniä on 40 ja vaalipäivän ääniä 80, nämä yhdistetään ja lasketaan yhtenä 120:n äänestyslipun eränä.

Jos äänestysalue on niin pieni, että siellä äänestää yhteensä (sekä ennakkoon että vaalipäivänä) vähemmän kuin 50 äänioikeutettua, tällaisen äänestysalueen äänestysliput yhdistetään jonkun toisen äänestysalueen äänestyslippuihin. Laissa on siis lähdetty siitä, että jokaisessa laskettavassa äänierässä täytyy olla vähintään 50 äänestyslippua, jotta vaalisalaisuus voidaan turvata.

Uudistusta sovellettiin ensimmäistä kertaa vuoden 2003 eduskuntavaaleissa ja sen jälkeen vuoden 2004 europarlamenttivaaleissa ja vuoden 2004 kunnallisvaaleissa. Sekä eduskuntavaaleissa että europarlamenttivaaleissa uusi sääntely toimi hyvin, koska näissä vaaleissa ehdokkaita oli melkova-hän, jolloin henkilökohtaiset äänimäärät olivat kohtuullisen suuria. Sen sijaan kunnallisvaaleissa ehdokkaita on paljon ja äänestysaktiivisuus suhteellisen alhainen, jolloin henkilökohtaisia ääniä kertyy vähän. Tämä johti tilanteisiin, joihin Timo Vatanenkin viittaa: äänestysalueittainen laskenta hajotti äänimassan useille ehdokkaille, jolloin pienissä kunnissa saattoi hyvinkin esiintyä tuloksia, joissa esimerkiksi ehdokas A sai äänestysalueelta X yhden äänen. Jos ehdokas ei ollut saanut äänestysalueella yhtään ääntä, hän saattoi todeta, että sen äänestysalueen äänestäjät eivät äänestäneet ainakaan häntä. Näissä tapauksissa vaalien tulospalvelun voidaankin siis katsoa antaneen liiankin yksityiskohtaista tietoa. On kuitenkin huomattava, että edellä mainittu vaalilain muutos on vaikuttanut tilanteeseen vain ennakoöänten osalta. Koska vaalipäivän äännet on aina laskettu äänestysalueittain, tilanne siltä osin on ollut tällainen jo aikaisemminkin.

Timo Vatasen esittämä ongelma on tiedostettu oikeusministeriössä. Tarkoitus on kehittää vaalitietojärjestelmästä tulostettavia äänestysaluekohtaisia raportteja siten, että vaalisalaisuus voidaan jatkossa nykyistä paremmin turvata. Tällä hetkellä ministeriöllä ei ole vielä esittää tarkempia suunnitelmia, mutta yksi mandollisuus on, että jos yksittäinen ehdokas on saanut yhdeltä äänestysalueelta esimerkiksi alle 10 ääntä, hänen äänensä niputetaan raporteissa yhteen saman puolueen muiden alle 10 ääntä saaneiden ehdokkaiden äänten kanssa.

Esimerkki: Puolueessa Z ehdokas A saa 4 ääntä, B 3 ääntä, C 28 ääntä, D 12 ääntä, E 9 ääntä, F 0 ääntä. Tulos esitettäisiin: C 28, D 12, muut Z:n ehdokkaat 16.

On tosin todettava, että pienissä kunnissa tämäkään ei välttämättä auta: jos ehdokas saa yhden äänestysalueen kunnassa yhteensä vain alle 10 ääntä, hänen ääniään ei voida niputtaa mihinkään, vaan ne näkyvät raporteissa sellaisenaan. Toinen mandollisuus olisi esittää äänestysalueilta vain puoluekohtaisia tuloksia. Sen sijaan tulostietoraporttien jättäminen vain viranomaiskäyttöön ei liene nyky-yhteiskunnassa käytännössä mandollista muun muassa vaalitoimituksen läpinäkyvyyden näkökulmasta. Joka tapauksessa asiaan tullaan puuttumaan viimeistään ennen vuoden 2008 kunnallisvaale-

ja. Ministeriö myös selvittää, onko vaalilakia tarpeen muuttaa tästä asiasta johtuen.

Asiakirjat palautetaan.

Osastopäällikön sijainen,
Suunnittelupäällikkö

Harri Mäkinen

Vaalijohtaja

'Artti Häskeläinen